

Ідентичності, модерність, антропологічний поворот

Philip de Lara

КОРНЕЛІУС КАСТОРІАДИС І ВЕНСАН ДЕКОМБ: два концепти політичної модерності

Вступ

Елізабет Анскомб казала, що у Г'юма «все — правда, за винятком емпіризму». Аналогічним чином можна було б приписати Декомбові тезу, що все правда у Касторіадиса, за винятком уявного. Спільним для цих двох суджень є те, що йдеться про окремих винятки (все правда, за винятком...), але вони становлять напад на центральний пункт згадуваного автора, тож якщо цей центральний пункт є хибним, то вже ніщо не залишатиметься слухним чи дійсним.

Декомб не приховує свого захвату Касторіадисом, проте в його судженні поєднано глибоку згоду з головних питань із розбіжністю щодо питань не менш важливих.

Порівняльна таблиця

У політичній філософії Касторіадис та Декомб є неактуальними мислителями. Їх споріднене нечутливість до принад десизіонізму і також до принад індивідуалістського раціоналізму, тобто до політики з позиції сили та до політики з позиції моралі.

Але коли ми переходимо до прикладів, здається, що Декомб і Касторіадис називають «політикою» не одне й те саме. Для Декомба найкращим політичним питанням є: «як би ви вчинили, якби були на місці міністра? Адже треба не тільки висловити думку, поставивши себе на місце міністра.

© Ф. де ЛАРА, 2013

© Переклад з французької
Михайла Горновського,
2013

Треба ще висловити її, поставивши себе на якоесь місце всередині “сукупності”, яка несе разом із собою свої “великі потреби”» [Descombes, 1989: p. 46]. Розповідь Раймона Арона ілюструє дві головні умови політичного судження: 1) важливість різниці між дійовою особою і спостерігачем чи базікою (між судженнями *stricto sensu*, що виливаються у певну дію і в думку); 2) «точка зору цілого» — один із ключових виразів зі словника Декомба.

Політика є «архітектонічним мистецтвом»: практика, яка визначає іншим практикам «їхнє правильне місце у місті, відповідно до їхньої значущості та до їхньої функції загалом. З цього випливає, що політичне має сказати своє слово про все», проте «з цього не випливає, що все є політичним» [Descombes, 2008: p. 41].

Політика не має монополії на кінцеві цілі, оскільки це поняття кінцевих цілей має у *людському* розумінні тільки відносно й те, що робить відносним: «вище, ніж...». Так, «експресивістська» властивість автономії (наприклад, втілення у мистецтві) робить відносною «саму категорію політичного в ім'я більш високих потреб» [Descombes, 2007: p. 218].

Для Касторіадиса зразком політики є, звичайно, грецька демократія, «трагічний режим», який уособлює для нього «справжню політику». «Під політикою я розумію обмірковану та зважену колективну діяльність, яка з'являється з моменту, коли поставлено питання про чинність і цінність права» [Castoriadis, 1995: 143]. Це «безупинне необмежене запитування» і діяльність громадянську, мистецьку, так само як філософську, що її породжує, Касторіадис називає «проектом автономії».

«За демократії народ *може* робити казна-що — і має знати, що він не *повинен* робити казна-що» [Castoriadis, 1986: p. 370]. Це трагічний режим, бо *hubris* (надмір) не може бути подоланий, позаяк він полягає у «порушенні меж, що жодним чином не будуть визначені». Ось чому без демократичного *paideia* не може бути демократичного суспільства [Castoriadis, 1995: p. 281].

Підсумуймо: для Декомба політика є архітектонічною та обмеженою (відносною), для Касторіадиса — творчою й такою, що сама себе обмежує (і через це є трагічною).

Ми знаходимо ці різні наголоси в їхніх судженнях щодо проблем модерної демократії.

«Ближче до 1950 року, — пише Касторіадис, — західний світ перестав підважувати себе» [Castoriadis, 1995: p. 75]. Безмежна експансія панування стає єдиною складовою соціального уявленого, зародки автономії індивідів і суспільств, що постали на порозі модерності (для нього, у ХІІ сторіччі на Заході) й досі існували в ліберальному світі, поступаються місцем апатії та «приватизації» індивідів капіталізмом. Відтепер уявне — «псевдорациональне, псевдопанування», «бюрократичне домінування» запановують безроздільно [Castoriadis, 1995: p. 105].

Декомб частково поділяє цей діагноз: 1) факт, що це «спалах знезначливості» є не центрально панівним явищем, радше — явищем глобальної психічної хвороби, яка вразила всіх членів суспільства, тих, що домінують, і пригноблених; 2) те, що приватизація індивідів є не явищем перехідної думки, проте глибоким соціологічним перетворенням, що характеризується запереченням самого соціального факту; 3) оцінку бюрократичного феномену. Критика бюрократії — дуже давня тема мислення Касторіадиса — стосується не якоїсь соціальної групи (нового бюрократичного класу) чи організаційного явища (старого та нового менеджменту), а чогось глибшого, уявної колективної дії, ґрунтованої на розокремленні концепції і виконання, інтегрального контролю соціальної діяльності, того, що ми свого часу знали як тейлоризм або соціалістичне планування, а сьогодні — як «культуру результату», агенцій з оцінювання.

Але Декомб, звичайно, не підписується ні під пафосом висловлення, ні під хронологією Касторіадиса («ближче до 1950 року»). Він говорить не про приватизацію, а про індивідуалізм (відсутній у думці Касторіадиса концепт). Отже, «індивідуалізм» означає не нещодавню трансформацію соціального уявленого, але саму сутність модерної революції, згідно з розумінням Луї Дюмона, тобто «революції в цінностях, що, як видно, відбувалася впродовж сторіч на християнському Заході» [Dumont, 1977: p. 15].

Головною темою політичного щоденника Декомба є політика ідентичностей, або політика визнання. В наших суспільствах «повага до іншого» стає кардинальною цінністю. Цей рух сам по собі не заслуговує на аплодисменти, так само як і на засудження, треба тільки визнати, що взаємозв'язок між культурами, модерними і немодерними, у нашому світі (в кожному суспільстві) перейшов у новий вимір, і ми маємо докласти зусиль, «щоби взаємодії культур, яка відбувається спочатку як *шок*, тобто *травма*, надати форми спілкування та діалогу» [Descombes, 2007: p. 68]. Для цього треба розібратися із плутаниною між двома версіями «поваги до іншого». Справді, відбувається постійне ковзання між визнанням іншого як рівного і визнанням іншого як іншого; мова правосуддя (рівності для всіх) змішується з мовою страху перед непоміченістю та благання про винятковість. Можна знайти близькі вислови у Касторіадиса, проте вони не мають такого центрального характеру, який вони мають у Декомба.

Дві концепції політичної сфери

Для Декомба межі політичного не є похідними від самообмеження, а мають бути *винайдені*. Поняття «справжньої політики» є для нього чужим, добрий уряд є *априорі* гідним тою ж мірою, що й новостворений режим, який вважають більш «справжнім». Декомб не приймає протиставлення з боку Касторіадиса між «судженням і вибором

у радикальному розумінні» та між політикою революціонера і політикою міністра у звичайному розумінні. Судження: «Некер має зробити X, щоб врятувати Монархію» і судження: «Монархію треба скинути і замінити Республікою» є однаково політичними — і перше, і друге.

Чи формує все це каталог думок, що є вираженням двох темпераментів — ентузіаст-революціонера та обережний консерватора¹ — або чи є філософська логіка в цьому переліку розбіжностей і збіжностей?

Політичне, політика, *politeia*: соціальна і політична онтологія

У «Філософії політичного судження» (*Philosophie du jugement politique*) Декомб намагається показати, в чому проект автономії відрізняється від модерного артифіціалізму, що є спільним для лібералізму і тоталітаризму. Але для цього він вводить поняття, яке несумісне з політикою автономії, поняття «неполітичних умов політичного», тобто ідею «суспільної інституції *in toto*». Декомб надає перевагу назві *politeia*. *Politeia* не може бути цілком продуктом виваженої та продуманої дії, відповідно до самого характеру політики, як і в разі кожного людського рішення, яке спирається на непевні умови, — *hexis* (звичне). Те, що не виходить у Касторіадиса, це місце, що його посідає в нього мова рішення, «виваженого, серйозного, продуманого».

Ця критика може здаватися обмеженою, але вона далекосяжна: вся соціальна онтологія Касторіадиса береться під сумнів, а саме пара автономія/гетерономія як *summa divisio* людських суспільств. Шляхетне бачення справжньої політики наражається на небезпеку залишитися непоміченим у рамках тоталітарного проекту. Це не тільки питання словника бажання, це питання соціальної онтології.

«Ми маємо передбачити місце для суспільства, яке не існуватиме тільки заради себе поза людьми, але буде здатне *розмірковувати* та *приймати рішення* на підставі роздумів — суспільство, яке ми можемо і маємо назвати автономним» [Castoriadis, 1990: p. 241]. Цей концепт автономного суспільства дійсно зачаровує, проте він невдало сформульований. Чому? Тому що він погано відрізняє десизіонізм демократичний від десизіонізму тоталітарного.

Вся ця дискусія стосується меж політичного. Те, що *politeia* (глобальна організація суспільства) є ширша за *політичне*, Касторіадис приймає залюбки — це він каже сам: інституція в цілому не зводиться до явної влади. Але Декомб стверджує дещо інше: *politeia* ширша за *політику* у розумінні Касторіадиса. Він воліє не сперечатися, коли дає останньому

¹ Дуже приблизний опис, позаяк найбільшим консерватором виявляється не той, що ми думаємо.

розділові «Філософії політичного судження» (*Philosophie du jugement politique*) назву «Поза межами політичного», проте читати слід (також): «Поза межами політики в розумінні Касторіадиса».

Підмінюючи розмежування політичного самообмеженням, Декомб вводить новий мотив, що відвертає нас від Греції Касторіадиса: *поза межами політичного*. Саме так він позначає не тільки *politeia*, що нас об'єднує, але й кінцеві цілі людини у цьому світі.

Висновок: дилема політичної модерності

Я написав колись, що соціологія є продовженням політичної філософії іншими засобами. Треба було радше сказати: соціологія є неминучим, але недостатнім ускладненням політичної філософії.

Модерна політика перешкоджає проєктові автономії: в індивідуалістичному світі демократична тверезість не може не повернути нас до посилення ілюзії приватного права.

Але вона перешкоджає також політиці *politeia* (соціального сенсу поза межами політичного): чи можна і далі переходити від порядку даного до бажаного порядку (від *hexis* до *proairesis*), проговорюючи наші рішення та наші узвичаєння?

Модерна політика завзято працює, щоби присвоїти собі політичну прогресивність. Можна сказати, пародіюючи Арона, малоімовірно творіння, неможливий соціальний стан.

ДЖЕРЕЛА

Castoriadis C. La polis Grecque et la Creation de la Democratie // Domaines de l'homme. — S.l., 1986.

Castoriadis C. La Montée de l'insignifiance. — S.l., 1995.

Castoriadis C. L'Etat du sujet aujourd'hui // Le Monde morcelé. — S.l., 1990.

Castoriadis C. Le Monde morcelé. — S.l., 1990.

Descombes V. Philosophie par gros temps. — Paris, 1989.

Descombes V. Philosophie du jugement politique. — Paris, 2008.

Descombes V. Le raisonnement de l'ours et autres essais de philosophie pratique. — Paris, 2007.

Dumont L. Homo aequalis. — Paris, 1977.

Філін де Лара (Philippe de Lara) — викладач правничого факультету Сорбони (Париж II/Асас), спеціаліст з політичної філософії та філософії права.
